

PROMĚNA SPOJENÍ FYZICKÉHO A ÉTERNÉHO TĚLA V POZEMSKÉM VÝVOJI

GA 102

Rudolf Steiner

Minule jsem naše úvahy zakončil tím, že křesťanství je širší, obsáhlejší než to, co je zahrnuto do náboženského živlu, a že v budoucích časech, v nichž lidstvo odroste tomu, co si lidé během doby zvykli nazývat náboženstvím, v budoucích časech se, jak jsme si řekli, obsah křesťanství, osvobozený od náboženského živlu ve starém smyslu, stane pro lidstvo duchovním kulturním činitelem. Samo křesťanství tedy dokáže překonat formu, kterou po dosavadním kulturním vývoji můžeme právem považovat za formu náboženského života.

Od minulé přednášky kolem mě přešly různé symptomy kulturního života. Víte, že mezi minulou a dnešní úvahou proběhl malý kousek duchovně-vědecké práce ve třech severských zemích: Švédsku, Norsku a Dánsku. Předminulý týden jsem vedle jiných míst ve Švédsku přednášel také ve Stockholmu. Bude pro vás pochopitelné, když vám řeknu, že v oněch severských zemích, v nichž je vzhledem k nepatrnému počtu obyvatel pro lidi tolik místa, že bydlí dál od sebe než v našich středoevropských kulturních zemích - stačí si připomenout, že celé Švédsko má tolik obyvatel jako samotný Londýn - že v oněch krajích, kde je tolik místa, je i příležitost k tomu, aby do dění vstupovali staří severští bohové a bytosti duchovního životního okruhu. Můžeme snad říci, že pro toho, kdo něco ví o spirituálních věcech, je tomu v jistém ohledu tak, že ze všech koutů vyhlíží duchovní tváře oněch dávných severských božských bytostí, jež stály před duchovní tváří zasvěcenců v severských mystériích v době, kdy se křesťanská myšlenka dosud nerozlila po světě.

V těchto krajích, obestřených pověstmi nejen v poetickém, ale i ve spirituálním smyslu, bylo uprostřed těchto skutečností možné vnímat jiný symptom. Mezi stockholmskými přednáškami jsem přednášel také v Uppsale. V uppsalské knihovně - uprostřed toho všeho, co tu je v podobě spirituálních manifestací z dob dávných předkřesťanských božstev - zde klidně leží první starý germánský překlad Bible: takzvaný Stříbrný kodex, čtyři evangelia, ve 4. století přeložená gótským biskupem Ulfilasem neboli Wulfilou. Je pozoruhodné, že karmickým zřetězením byl za třicetileté války tento křesťanský dokument ukořistěn v Praze, kde se dosud nacházel, odvezen na sever a je uchováván uprostřed duchovních bytostí, které - přinejmenším ve svých vzpomínkách - zaplňují duchovní atmosféru oněch krajů. A jako by se patřilo, aby tento dokument spočíval na tomto místě, pojí se k němu ještě jedna zvláštní skutečnost, totiž že jedenáct listů tohoto Stříbrného kodexu kdysi jeden sběratel ukradl. Jeho dědice začalo po delší době do té míry hryzat svědomí, že těchto jedenáct listů nechal zase poslat do Uppsal, takže jsou teď opět pohromadě se zbytkem prvního germánského překladu Bible.

V rámci tří veřejných stockholmských přednášek jsem pronesl jednu o stěžejní myšlence Wagnerova Prstenu Nibelungova,³⁰ a když šel člověk po ulici, byly na sloupech vyvěšeny

plakáty na operu „Wagner: Ragnarok - soumrak bohů“, jako večer posledního uvedení tohoto Wagnerova Prstenu Nibelungova. To jsou skutečné symptomy, které se tu zvláštním způsobem proplétají: svět severských bájí, jenž má v sobě všude onen hluboce tragický rys, poukazující na to, že přijde někdo, kdo tento svět severských bohů či duchů vystřídá. Nejednou jsem vás již upozorňoval, že doznívání této nálady severských bájí je patrné ještě i ve středověké podobě v tom, že Siegfried je zabit na jediném místě, kde byl ještě zranitelný, a že se tím prorocky poukazuje na místo, jež se později u někoho jiného zakryje křížem, aby se jakoby naznačilo: Tady je místo, kde ještě něco chybí. To není pouze básnický, poetický náznak, nýbrž něco, co vyvěrá z hloubi inspirace těchto bájí. Neboť v severské báji, ale i v mystériu, z něhož tato báje vzešla, spočívá onen tragický rys, že na místo severského světa bohů později nastoupí křesťanský princip. Všude v severských mystériích se upozorňovalo na to, co tento soumrak bohů vlastně znamená. Současně je příznačné - a mám tím na mysli opět víc než pouze poetický obraz - že tam na severu se vzpomínky na staré bohy velmi pokojně snášejí s tím, co bylo vneseno nebo přišlo s křesťanstvím. Člověk to vnímá jako symptom - tu gótskou Bibli spočívající uprostřed všech těch vzpomínek.

Jako symptom, jako odkaz na budoucnost můžeme vnímat i to, když v zemi, kde bohové soumraku bohů byli tak živí, jak je to jen možné, tito bohové opět povstávají ve wagnerovské formě, vstávají z mrtvých mimo úzký rámec náboženského života. Kdo totiž dovede jen trochu vyložit znamení doby, bude v umění Richarda Wagnera spatřovat první vycházející hvězdu toho, jak křesťanství ve své nejhlubší myšlence vystupuje z úzkého rámce náboženského života do širokého okruhu moderní duchovní kultury. Člověk by si od duše Richarda Wagnera samotné vyposlechl, jak náboženská myšlenka křesťanství vystupuje z tohoto rámce, jak rozervává náboženská pouta a stává se něčím obsáhlejší. Když se na březích Curyšského jezera z vily Wesendonck, právě na Velký pátek roku 1857, dívá na první rašící jarní kytky a v tomto rašícím životě mu vzejde první duševní klíček Parsifala,³ pak jde o takovouto transformaci toho, co v křesťanství žije zprvu jako náboženská myšlenka, na širší úroveň. A poté co se ve své duši nejprve pozvedl k onomu prorockému zvěstování křesťanství, které tak mocně zazářilo v jeho Prstenu Nibelungově, v Parsifalovi tato myšlenka zcela vystoupila [z dosavadního rámce] a nabyla širšího obzoru. Tím se stala východiskem pro onu budoucnost, kdy křesťanství nebude jen náboženským životem, nýbrž životem spočívajícím v poznání, v umění a v kráse v obsáhlém smyslu slova.

V návaznosti na závěr naší předchozí úvahy to budiž dnes předestřeno před vaši duši jako něco, díky čemu můžeme procítit, čím se jednou může křesťanství pro lidstvo stát. V návaznosti na to bychom se dnes z hloubi vývoje lidstva podívali poněkud blíže na vztah mezi náboženstvím a křesťanstvím. Také doba, kdy se této úvaze věnujeme, není nevhodná k tomu, abychom takovouto úvahu vykouzlili ve své duši.

Stojíme bezprostředně před oním velkým symbolickým svátkem, který bychom mohli vyjádřit jako svátek ukazující vítězství ducha nad smrtí, stojíme před svátkem Velikonoc a možná si vzpomeneme na úvahu, v níž jsme se pokusili pochopit z hloubi mysterijní podstaty Vánoce. Podíváme-li se z vyššího stanoviska na jedné straně na vánoční svátek a na druhé straně na svátek velikonoční s jeho výhledem na svátek svátého Ducha, pak se právě vztah mezi náboženstvím a křesťanstvím, pokud na něj nahlížíme, jak náleží, naskytne nádherným způsobem našemu duchovnímu zraku.

Ve své úvaze teď budeme nuceni pojednat o souvislostech poněkud ze široka, z toho však také uvidíme, co je vlastně v těchto svátcích zakonzervováno a co mohou v naší duši přivést k životu. Vrátime se daleko ve vývoji lidstva, i když ne tak daleko, jak tomu bylo v našich minulých přednáškách, ani z hlediska času, ani z hlediska prostoru. Avšak úvahy, kterým jsme se již věnovali, nám budou nápomocné, protože jsme si v nich ozřejmili průběh vývoje Země a jeho souvislost s vývojem bytostí nebeského prostoru. Dnes se vrátíme jen asi do poloviny atlantského údobí. Je to údobí, v němž předchůdci dnešního lidstva bydleli na západ od Evropy, mezi Evropou a Amerikou, na pevnině, která dnes tvoří dno Atlantského oceánu. Země zde tenkrát vypadala jinak. Co je dnes vodní hladinou, bylo tehdy povrchem země, na němž bydleli předkové lidí, kteří dnes tvoří evropské a asijské kulturní lidstvo. Podíváme-li se duchovním zrakem na duševní život tohoto předpotopního atlantského lidu, ukáže se nám zcela jinak než duševní život poatlantského lidstva. Z dřívějších úvah víme, jak obrovsky se v průběhu vývoje Země všechno změnilo, a to i v duších lidí. Od těch dob se v životě lidského vědomí změnilo všechno, včetně střídání denního bdění a nočního spánku.

Dnes je pro člověka normální, že když se ráno probudí, vnoří se svým astrálním tělem a Já do fyzického a éterného těla. A když se vnoří, používá oči k vidění, uši k slyšení a další smyslové nástroje, aby vnímal dojmy ze smyslového světa kolem sebe. Vnoří se do svého mozku a nervové soustavy a kombinuje smyslové vjemy. To je jeho denní život. Večer své astrální tělo a Já zase z fyzického a éterného těla vytáhne. A když člověk usne a jeho fyzické a éterné tělo leží v posteli, všechny dojmy smyslového světa a denního života zmizí. Zmizí potěšení i utrpení, radost i bolest, všechno, co je obsahem niterného duševního života, a život v noci kolem člověka je tmavý a temný.

Zhruba v polovině atlantské doby tomu tak ještě nebylo. Vědomí člověka tu skýtá podstatně jiný obrázek. Když se člověk ráno vnořil do svého fyzického a éterného těla, nevyvstaly před ním ony určité, ostře konturované obrazy vnějšího fyzického světa, nýbrž tyto obrazy byly mnohem neurčitější, zhruba takové, jak se nám dnes jeví pouliční lampy v husté mlze jakoby auricky obestřené duhově barevnými útvary. Jde o malé srovnání, abyste si udělali představu o tom, co viděl Atlant'án v polovině svého údobí. Jen barvy, které obestíraly předměty a které ještě nepřipouštěly jejich ostré hranice, jež člověk vidí dnes, a také tóny, které z předmětů zaznívaly, nebyly dosud natolik střízlivé, jako jsou barvy a tóny dnes. V těchto barevných okrajích, které obklopovaly také všechny živé bytosti, se vyjadřovalo něco z niterného duševního života těchto bytostí, takže když se člověk vnořil do svého fyzického a éterného těla, dosud vnímal něco takříkajíc z duchovní podstaty věcí, které byly kolem něj, na rozdíl ode dneška, kdy vnoří-li se ráno do svého fyzického a éterného těla, vnímá pouze ostré hranice a barevné povrchy fyzických věcí.

A jakmile člověk večer své fyzické a éterné tělo opustil, nerozprostřelo se kolem něj bezhlesé ticho a temnota. Obrazy, které vnímal, se pak nanejvýš poněkud změnily, ale byly sotva slabší než ve dne. Rozdíl spočíval jen v tom, že za denního života člověk vnímal vnější předměty nerostné, rostlinné, zvířecí a lidské říše. Avšak v noci, když se pozvedl ze svého fyzického a éterného těla, byl pro něj prostor vyplněn i takovýmito barevnými obrazy a tóny, všemožnými pachovými a chuťovými vjemy všeho, co bylo kolem. Ovšem barvy, tóny a vjemy tepla a chladu, které vnímal, to byly oděvy a schrány duchovních bytostí, jež neseštopily až k fyzickému vtělení, bytostí, jejichž jména a představy se dochovaly v pověstech a bájích. Pověsti a báje totiž nejsou „lidové báchorky“, nýbrž vzpomínky na to, co lidé v dávných dobách zřeli v takovýchto stavech, neboť tyto lidé vnímali duchovno ve dne a

vnímali ho i v noci. Člověk žil v noci skutečně obklopen oním světem severských bohů, který se dochoval v pověstech a bájích. Ódin a Freya a všechny ostatní postavy severských bájí nejsou vymyšlení. Pradávné lidstvo je v duchovním světě prožívalo natolik skutečně, jako dnes člověk prožívá ve svém okolí ostatní lidi. A pověsti a báje jsou vzpomínkami na to, co člověk prožíval ve všem, čím procházel ve stavu svého matného jasnozření.

Když člověk tomuto stavu vědomí, jenž se vyvinul ze stavu ještě dávnějšího, víc a víc odrůstal, stálo Slunce v bodu, kterému dnes říkáme jaro, na obloze ve znamení Vah. A pohybujeme-li se teď dále dobou, která se nazývá poatlantskou, vidíme, že se stále více vytváří stav, který máme dnes. Dojmy, které člověk měl, když jeho astrální tělo a Já byly v noci venku z fyzického a éterného těla, byly stále matnější, stále nevýraznější. Stále zřetelnější pak byly denní obrazy, které přijímal, když byl uvnitř ve svém fyzickém a éterném těle, zkrátka, stále více se pro něj - můžeme paradoxně říci - stávala noc nocí a den dnem.

Pak přišla atlantská potopa a vzešly pozdější poatlantské kultury, které jsem vám často líčil a které nazýváme starou indickou kulturou, v níž lidi učili samotní svatí rišiové, starou perskou kulturou, chal-dejsko-asyrsko-babylonsko-egyptskou kulturou, pak řecko-latinskou a nakonec naší kulturou. Chceme-li dnes líčit náladu, v níž žili lidé v poatlantské době a zčásti už i v posledním období atlantské epochy, pak máme tuto náladu před sebou takto: Národy, a to i ty, které odešly na východ a jako potomci atlantských národů se tam usídlily, dosud všude vlastnily dávné vzpomínky, dávné pověsti a báje, které byly odrazem toho, co lidé prožívali v dřívějších dobách, v dřívějším stavu vědomí atlantského údobí. Tuto pokladnici bájí si s sebou národy přinesly z atlantské doby, uchovávaly je a vyprávěly. Právě to je naplňovalo a nej starší obyvatelé severu veskrze ještě cítili sílu, která k nim z pověstí a bájí promlouvala, protože nejstarší pradědové si vzpomínali, že předkové kdysi sami viděli to, co se v nich vypráví.

Mezi těmito národy se ovšem uchovávalo ještě něco jiného, co sice nepřežily, co však prožili ti, kteří byli v oněch dávných dobách zasvěcenci: mysterijní kněží a mudrcové mystérií. Jim bylo dáno duchovně pohlížet do týchž hlubin vesmírného bytí, které jsou dnes opět zpřístupňovány duchovním bádáním. Bylo jim dáno do nich pohlížet, protože duševní stavy lidských předků mezi zasvěcenci byly právě takové jako stavy duše národa, která v dávných dobách dosud žila uprostřed duchovního světa. Třebaže mlhavým způsobem, přesto tu v těch dávných dobách ještě panoval onen jasnozřivý stav. Když si takto národy uchovávaly své pověsti, pohádky a báje, které mnohdy v lomených paprscích ukazovaly, co dřív lidé prožívali, bylo v prastaré moudrosti uchováváno to, co lidé uzzřeli v mystériích a co v oněch dávných dobách pěstovali: obsáhlé nazírání světa, jež pak mohlo být v mystériích uváděno do bezprostředního individuálního vědomí zasvěcenců. Ve starých mystériích bylo možné už jen uměle vyvolat stavy, které byly v dávných dobách přirozené.

Proč byl v těch dávných dobách onen stav duchovního vnímání přirozený? Proto, že mezi fyzickým a éterným tělem ještě existovalo jiné spojení. Jejich dnešní spojení vzniklo teprve v průběhu posledního atlantského období. Horní část éterné hlavy a některé další části éterného těla atlantského člověka daleko přesahovaly fyzickou hlavu a velmi zvolna, teprve ke konci Atlantidy, se éterná hlava úplně vsunula do fyzické hlavy. Tehdy se éterné tělo dostalo téměř do zákrytu s fyzickým tělem. V důsledku tohoto překrytí fyzické a éterné části hlavy byl vyvolán pozdější stav vědomí, který se stal lidem vlastní po atlantské době: možnost vnímat fyzické předměty v ostrých hranicích v dnešním smyslu. Že člověk může slyšet tóny, cítit

pachy, vidět barvy na povrchu, kde už pro něj nejsou svědkem duchovního nitra věcí, to vše bylo spjato s pevnějším propojením fyzického a éterného těla, jež tenkrát pozvolna nastupovalo.

V dobách ještě dávnějších, kdy éterné tělo dosud zčásti spočívalo mimo tělo fyzické, tomu bylo tak, že tato venku se nacházející část éterného těla stále ještě mohla přijímat dojmy od astrálního těla, jež pak byly vjemy dávného matného jasnozření. Teprve když se éterné tělo plně vnořilo do fyzického těla, člověk dávné matné jasnozření úplně pozbyl. V dávných předkřesťanských mystériích musel tedy zasvěcovatel u zasvěcovaného uměle vyvolávat stav, který byl v atlantské době přirozený. Vidíme tu, že se zasvěcovanými žáky se v mysterijním chrámu nakládalo tak, že poté, co astrální tělo obdrželo příslušné dojmy, bylo éterné tělo zasvěcujícím knězem zčásti vyzvednuto, čímž se fyzické tělo na dobu tři a půl dne uvedlo do letargického spánku, do určitého ochromení. Když se éterné tělo takto uvolnilo, mohlo do něj astrální tělo vtisknout všechny prožitky, které měl dřívější atlantský člověk v přirozeném stavu. Tu mohl dávný adept zasvěcení vidět něco, co už nebylo uchováváno pouze v písmu, co pro něj nebylo tradicí, nýbrž stalo se teď pro něj individuálním prožitkem.

Uvědomme si, co zde zasvěcovaný člověk prožil. Zatímco mysterijní kněz z fyzického těla zčásti vyzvedl éterné tělo a do tohoto vyzvednutého éterného těla uvedl dojmy astrálního těla, prožíval zasvěcovaný natolik silně duchovní světy, že si vzpomínku na ně přinesl s sebou do fyzického světa. Stal se svědkem toho, co se dalo v duchovních světech. Mohl o tom podat svědectví a byl vyzvednut nade vše, co bylo jinak rozděleno podle národů, neboť byl zasvěcen do toho, co všechny, všechny národy navzájem spojuje: do prapůvodní moudrosti a prapůvodní pravdy.

Tak tomu bylo v dávných mystériích. Bylo tomu tak i ve chvílích (o nichž jsem před vámi mohl hovořit při mystériu Vánoc), kdy věci, které byly charakteristické pro pozdější vědomí, před pohledem zasvěcence zmizely. Uvažte jen, že podstatný znak poatlantského vědomí spočívá v tom, že člověk už nedokáže pohlížet do nitra věcí, že mezi ním a nitrem věcí je hranice a že z věcí fyzického světa vidí jen povrch. Co se pro vědomí člověka poatlantské doby stalo neprůzračným a nepřehlédnutelným, stávalo se pro zasvěcovaného průzračným a prohlédnutelným. Když pro něj nastala ta velká chvíle, mohl v tom, co se nazývá Svatou nocí, prohlédnout pevnou Zemi a spatřit „půlnoční Slunce“, duchovní část Slunce „o půlnoci“.

Toto předkřesťanské zasvěcení tedy bylo v podstatě něco jako zpětné vyvolání toho, co bylo v dávných dobách pro lidi přirozené, co v dávných dobách prožívali jako svůj přirozený stav vědomí. Lidé však této vzpomínce na dávné doby stále více odrůstali. Viděli jsme, že s postupujícími kulturními cykly lidstvo oněm dávným vzpomínkám část po části odrůstalo a stále více pozbývalo schopnost prožívat něco mimo fyzické tělo.

V prvním období poatlantské epochy, ve staré indické, perské, chaldejské, ba dokonce i egyptské kultuře bylo ještě mnoho lidí, jejichž éterné tělo dosud nebylo spoutané fyzickým tělem zdaleka tak pevně, aby nemohli získávat dojmy z duchovních světů jako atavistické pozůstatky z dřívějších dob. Potom však, během řecko-latinského období, všechny tyto pozůstatky z dřívější doby takřikajíc zmizely a stále méně se naskývala možnost provádět staré zasvěcení stejným způsobem jako dříve. Stále nepatrnější byla pro lidstvo také možnost uchovávat si vzpomínky na dávnou prapůvodní moudrost. Čím dál více se blížíme k naší vlastní páte epoše, která, vnitřně viděno, znamená v evoluci lidstva něco zcela zvláštního.

Musíme říci, že ve čtvrtém údobí, tedy v řecko-latinské době, byla celá záležitost dosud taková, že tu ještě na jedné straně byla možnost vzpomenout si na to, co lidstvo kdysi zřelo v dávném matném jasnozření, na druhé straně však někteří lidé již úplně přebývali ve fyzickém těle a byli tím i úplně uzavřeni vůči duchovním světům. Celý náš život nám ukazuje, že člověk naší páté poatlantské epochy se ještě hlouběji ponořil do fyzického těla. Vnější známkou toho je objevení se materialistických představ. Objevují se nejprve ve čtvrtém údobí, u starohelénských atomistů. Pak mizí a objevují se znovu a znovu, až jsou v posledních čtyřech staletích stále mohutnější, a člověk tak ztrácí nejen dávné pozitivní obsahy vzpomínek na duchovní světy, ale vůbec i víru v duchovní světy. Takový je stav věcí. Člověk se v pátém údobí ponořil do fyzického těla natolik hluboko, že ztratil dokonce i víru. Mnoho lidí tuto víru v existenci duchovních světů úplně ztratilo.

Zeptejme se nyní z jiného hlediska: Jaký tedy byl průběh vývoje lidstva? Pohlížíme zpět do oné dávné atlantské doby, kterou jsme se pokusili znázornit, a můžeme říci, že člověk tu dosud žil se svými bohy. Věřil nejen sám v sebe a v tři říše přírody, ale věřil také ve vyšší říše duchovních světů, neboť byl v atlantské době jejich svědkem. Mezi jeho nočním a denním vědomím nebyl žádný velký rozdíl. Tyto dva stavy byly dosud v rovnováze a člověk by tehdy musel být bloud, kdyby popíral to, co skutečně mohl vnímat kolem sebe, neboť on bohy viděl. Náboženství v našem dnešním smyslu tenkrát ještě nemohlo existovat, protože lidé ho dosud nepotřebovali. To, co je obsahem náboženství, bylo pro lidi atlantské doby skutečností. Podobně jako vy nepotřebujete náboženství, abyste věřili v růže, lilie, skály a stromy, nepotřebovali ani Atlanťané náboženství k tomu, aby věřili v bohy, neboť bohové pro ně byli skutečností.

Tyto skutečnosti však čím dál více mizely. Obsah duchovních světů se čím dál více stával vzpomínkou, zčásti uchovávanou v tradicích o tom, o čem se vyprávělo, že to pradědové v dávných dobách viděli, zčásti uchovávanou v pověstech a bájích a v tom, co z toho jednotliví, zvláště nadaní jasnovidní lidé ještě sami viděli. Tento obsah duchovních světů byl však především uchováván v tom, co střežili kněží v mystériích. Všechno, co uchovávali Hermovi kněží v Egyptě, Zarathuštrovi kněží v Persii, co uchovávali chaldejští mudrcové nebo indiští nástupci svatých řišiů, nebylo ničím jiným než uměním, jak člověka v zasvěcení učinit opět svědkem toho, co dávné lidstvo přirozeným způsobem vidělo ve svém okolí. A podle toho, jak byl ten který národ se svými zvláštními schopnostmi a pociťováním uzpůsoben, podle klimatu, ve kterém žil, bylo to, co bylo uchováváno v mystériích, zobrazováno v národním náboženství - tu v tomto a tam zase v onom. Avšak základem všech těchto náboženství byla prapůvodní moudrost jako jejich velká jednota. Tato pramoudrost byla těž, byla jednotná, ať už ji pěstoval Pythagoras ve své škole, nebo ji vyučovali Hermovi žáci v Egyptě, chaldejští mudrcové v Přední Asii, Zarathuštra v Persii nebo bráhmani v Indii: všude táž pramoudrost, jen odstupňovaná podle potřeb a podle zvláštních poměrů v náboženství různých národů, jak se s nimi v jednotlivých krajích setkáváme. Vidíme tu zrod náboženské kultury.

Čím tedy je tato náboženská kultura? Náboženská kultura je právě popsáním způsobem zprostředkováním duchovních světů lidstvu, které již nemá schopnost prožívat tento duchovní svět svými vlastními nástroji vnímání. Zvěst, poselství o duchovním světě se pro všechny, kdo už duchovní svět nedokázali prožívat jako skutečnost, stalo náboženstvím. Duchovní život se tak po zeměkouli rozšířil jako kultura v náboženské formě. Takto působil v jednotlivých kulturních obdobích, od staroindické, staroperské, egyptsko-chaldejské a řecko- -latinské epochy až do našich dob.

Člověk se ponořil do svého fyzického těla, aby zakoušel vnější svět, prožíval fyzickými smysly a aby to, co venku prožije fyzickými smysly, vzal s sebou do své duchovnosti a vedl vsříc budoucím stupňům evoluce. Nyní, když jsme ponořeni do fyzického těla, se však nacházíme ve zcela zvláštní situaci, protože jsme překročili střed [vývoje] našich poatlantských kultur. Dosud ne všichni, ale mnozí lidé jsou již v této situaci. Veškerý vývoj lidstva probíhá pozoruhodným způsobem. Až do určitého bodu postupuje a od něj se pak ubírá opačným směrem. Jakmile vývoj sestoupí až do určitého bodu, začíná zase stoupat a dostává se opět do týchž etap, jen ve vyšší formě, takže člověk dnes skutečně stojí před zvláštní budoucností: před budoucností - ví to každý, kdo zná tuto hluboce významnou skutečnost vývoje lidstva - kdy se jeho éterné tělo bude opět pozvolna uvolňovat, poté co bylo ponořené do fyzického těla, v němž v ostrých hranicích a formách vnímalo všechno, co dnes ve fyzickém světě vnímat lze. Éterné tělo se musí opět uvolnit, musí se opět pozvednout, aby člověk mohl vystoupit ke zduchovnění a vnímat v duchovním světě. Skutečně je dnes lidstvo už zase v bodu, kdy se u velké části lidských jedinců éterná těla opět uvolňují.

Tady se však setkáváme s něčím nanejvýš pozoruhodným. Je to přímo tajemství našeho kulturního období, kterého se teď dotkneme, uvedeme-li si tuto skutečnost. Musíme si představit, že éterné tělo vstoupilo hluboko do fyzického těla a nyní se zase musí vydat na zpáteční cestu. Z fyzického těla s sebou musí vzít všechno, co mohlo vnímat svými fyzickými smysly. Avšak tím, že se éterné tělo zase uvolňuje, se všechno, co bylo dříve fyzickou skutečností, bude postupně muset opět zduchovnit. Člověk s sebou musí vzít do budoucnosti vědomí, jistotu, že i v tom, co je fyzické, existuje to, co je duchovní. Neboť co u něj jinak nastane? Jeho éterné tělo vystoupí z fyzického těla, člověk si však uchová jen víru ve fyzický svět a bude mu chybět vědomí toho, že duchovní ve fyzickém má skutečnost, která s éterným tělem samotným vystupuje jako plod toho, co prožilo ve fyzickém těle. Tak by se mohlo stát, že by se lidé k tomuto vystupování svého éterného těla takřikajíc nepřipojili.

Zafixujme si zcela přesně a konkrétně okamžik, kdy éterné tělo člověka úplně spočívá ve fyzickém těle a začíná z něj opět vystupovat. Předpokládejme, že člověk začne své éterné tělo propouštět ve stavu, kdy ztratil víru, vědomí duchovního světa, dokud žil ve fyzickém těle, a že si tím odřízl spojení s duchovním světem ve fyzickém těle. Předpokládejme, že do fyzického těla sestoupil tak pevně a rádně, že si nedokázal zachránit nic než víru, že jedinou skutečností je fyzický život. A nyní vstupuje do následujícího období. Éterné tělo vystupuje, nezadržitelně ho opouští a on není schopen v tomto stavu si připustit, že existuje vědomí duchovního světa. Tento duchovní svět pak nepoznává. To je něco, co by na lidstvo mohlo v nejbližší době čekat: že nepozná duchovní svět, který musí prožívat v důsledku uvolňování éterného těla, a bude ho považovat za výmysl, fantazii, iluzi. A ti, kdo tím nejrafinovanějším - řekněme možná nejsubtilnějším, abychom nebyli jízliví - způsobem sestoupili do fyzického těla, tak jak to udělali materialističtí učenci, to znamená ti, kdo si osvojili ty nejstrnulější pojmy o hmotě, jsou teď vystaveni největšímu nebezpečí, že při uvolňování svého éterného těla nebudou mít o existenci duchovního světa ani ponětí. Všechno, co budou prožívat z duchovního světa, pak budou považovat za iluzi, fantazii, snění.

Uveďme si jen jeden příklad: V poslední době vyšla psychologická kniha od jednoho německého profesora. Má v ní být ukázáno, že duše je vlastně zcela totožná s mozkem a jednotlivé úkony pouze ukazuje z druhé strany, jednou zvenčí, jednou zevnitř. Tím vnitřním je podle ní cit, představa a vůle, tím vnějším mozek, zkoumaný anatomicko-fyziologicky. V této knize najdete zvláštní výrok; poukazuje se v něm na to, že kdyby existovala svébytná

duše, museli bychom přece předpokládat, že působením všech dojmů, které člověk přijímá, by se síly této svěbytné duše musely zvětšovat nebo zmenšovat. Existuje však zákon o zachování energie, který říká, že všechny síly, které člověk zvenčí přijme, z něj zase musí vyjít ven, a upozorňuje se na to, že člověk opět vydává i veškerou tepelnou energii, kterou přijme. Jelikož to podléhá obecně platnému zákonu o zachování energie a jelikož vidíme, že to, co vstupuje dovnitř, zase vychází ven, museli bychom usoudit, že do toho žádná svěbytná duše nezasahuje, ale že tu jde o čistě hmotné pochody, které se tu vevnitř přeměňují a opět proudí ven.

Nechceme zde vyslovovat žádnou negativní kritiku této knihy a takovéto nauky, vyučované na oficiálních katedrách naší oficiální vědy; ti lidé totiž nemohou za to, že vymýšlejí takovéto nauky; žijí pod vlivem nejstrašnějších sugescí. Když někdo zkoumá, kolik tepla do člověka vstoupí a zase z něj vyjde, a z toho usuzuje, že nemá duši, je to ve skutečnosti stejně moudré, jako kdyby se někdo postavil před kancelář bankovního domu a chtěl zkoumat, jaké množství peněz do ní vstupuje a zase vychází ven, a z toho chtěl usuzovat - poté co vyjdou ven všechny energie, tedy to množství peněz - že uvnitř nejsou žádní bankovní úředníci!

Podobné myšlenkové formy najdete dnes téměř všude, ve všem, co je považováno za oficiální psychologii. A jak nesmírně sugestivně působí na dnešní lidstvo! Je to epocha, kdy jsou do fyzického těla nejsilněji ponořeni právě ti, kdo chtějí vést lidstvo a domnívají se, že pracují s nepředpojatou vědou. Během zanořování éterného těla do těla fyzického plně ztratili vědomí toho, že existuje duchovní svět, a je třeba říci, že právě tito učenci nejsilněji propadnou osudu, který nyní musím vylíčit. Co může být v budoucnu osudem těchto lidí?

Má-li člověk v budoucnu, až bude éterné tělo opět uvolněné, správně prožívat svůj život, musí mít vědomí toho, co se tomuto éternému tělu naskýtá a co pak bude odpovídat lidstvu. A aby měl vědomí o tom, co se naskýtá jako poznání duchovního světa, je nutné, aby si lidstvo uchovalo vědomí toho, že duchovní svět existuje i v okamžiku, kdy je člověk nejhlouběji vnořen do fyzicko-smyslového [těla, světa]. Nikdy nesmí dojít ke ztrátě spojení náboženského života a života v poznání. Ze života mezi bohy člověk vyšel; k životu s bohy opět vystoupá. Ale bude nutné, aby je poznal! Bude nutné, aby opravdu věděl, že bohové jsou skutečností.

Na dávné doby si již člověk nebude moci vzpomenout, až bude jeho éterné tělo opět uvolněné. Pokud ve středních dobách ztratil vědomí duchovních světů, pokud si osvojil jen a pouze víru v to, že jediným skutečným je život ve fyzickém těle a to, co je ve fyzickém těle viditelné, pak vzhledem k celé budoucnosti visí ve vzduchu. Pak se v duchovních světech nevyzná a ztrácí půdu pod nohama. Bude mu pak hrozit nebezpečí toho, co se nazývá „duchovní smrtí“, neboť to, co bude kolem něj, bude neskutečné, bude to iluze, pro jejíž skutečnost nebude mít žádné vědomí, pro niž nebude mít víru - a on odumře. Je to skutečné odumření v duchovním světě, něco, co lidem hrozí, nepřinesou-li si s sebou při vstupu do duchovních světů vědomí o těchto světech.

Kde je však onen bod v evoluci lidstva, kdy může být plně dosaženo vědomí duchovního světa? Je tu bod, kdy sestoupením do fyzického těla a jeho přemožením byl před lidí postaven velký předobraz, onen velký předobraz, jenž je dán v Kristu. V plném porozumění Kristu je třeba vydobýt si to, co lidstvu dává možnost získat napojení na všechny vzpomínky minulé doby i na všechna proroctví budoucnosti. Neboť nač poukazovali všichni zakladatelé náboženství před Kristem? Poukazovali na dřívější a pozdější inkarnace člověka. Kristus

vstoupil do těla Ježíše Nazaretského, když bylo Ježíši Nazaretskému třicet let. Kristus byl bytostí, která žila ve fyzickém těle jen jednou. A jestliže člověk tomuto jedinečnému přemožení smrti správně porozumí, ukáže mu, jak má žít, aby do všech budoucích časů vnášel vědomí toho, že existuje duchovní svět. To je sjednocení s Kristem.

A jak bude idea Krista žít v člověku budoucnosti? Člověk budoucnosti se bude za naší epochou, kdy žil ve fyzickém těle, ohlížet stejně, jako se člověk poatlantské doby ohlíží za atlantskou dobou, kdy lidé ještě žili spolu s bohy. Bude se cítit jako vítěz nad tím, co je prožíváno ve fyzickém těle. Až potom opět vystoupí k duchovní pláni, bude na fyzickou pláň ukazovat jako na to, co je přemoženo. To máme cítit ve velkém prorockém činu, pohlížíme-li na zázrak Velikonoc.

Člověk budoucnosti má před sebou dvě možnosti. Jedna spočívá v tom, že si bude vzpomínat na dobu, kdy prožíval ve fyzickém těle, a řekne si: Jedině to, co bylo tenkrát, bylo skutečné. Teď jsme ve světě iluzí; skutečností byl život ve fyzickém těle. - Tento člověk bude na opuštěné fyzické [tělo] pohlížet jako na hrob a to, co v hrobu spatří, bude mrtvola; tato mrtvola však bude pro něj - jako něco fyzického - představovat pravou skutečnost. To je jedna možnost. Druhou možností je, že se člověk bude za tím, co prožil ve fyzickém světě, ohlížet opět jako za hrobem, ale tak, že těm, kdo věří, že jediným opravdovým a skutečným bylo to fyzické, řekne a bude hluboce cítit pravdivost těchto slov: „Ten, kterého hledáte, už není tu!“ [Mt 28,5-6] Hrob je prázdný a Ten, o něhož jde, vstal z mrtvých! Prázdný hrob a zmrtvýchvstalý Kristus - to je ono mystérium proroctví; ve velikonočním mystériu tak máme mystérium proroctví.

Velká syntéza vánočního mystéria jako opakování starých mystérií a mystéria velikonočního jako mystéria budoucnosti, mystéria zmrtvýchvstalého Krista - to chtěl Kristus postavit před lidstvo. To je mystérium svátku Velikonoc. To bude budoucnost křesťanství: že křesťanská myšlenka není pouze zvěstí o vyšších světech, není pouze náboženstvím, ale je vyznáním a impulzem života; vyznáním proto, že člověk ve zmrtvýchvstalém Kristu vidí to, co má sám v celé budoucnosti prožít, čin života, protože Kristus není jen tím, k čemu vzhlíží, tím, kdo mu pouze poskytuje útěchu, nýbrž tím, kdo je mu velkým předobrazem, podle něhož žije, když přemáhá smrt. Být činný a žít v duchu křesťanství, nevidět v Kristu jen utěšitele, nýbrž pohlížet na Krista jako na toho, kdo kráčí před námi, je v tom nejhlubším smyslu spřízněný s naší nejhlubší bytostí a my žijeme podle něj - to je Kristova idea budoucnosti, která dokáže proniknout veškeré poznání, veškeré umění, veškerý život. A chceme-li si vzpomenout, co všechno myšlenka Velikonoc obsahuje, pak v ní najdeme symbol křesťanství pravého činu a pravého života.

Až lidé už více nebudou potřebovat náboženská sdělení, jež jim přinášejí zvěst o bozích dávných časů, protože budou opět mezi bohy žít, pak pro ně Kristus bude tím, kdo je bude činit silnými a pevnými, aby našli mezi bohy správné postavení. Náboženství pak již člověk nebude potřebovat, aby věřil v bohy, které bude opět vidět, tak jako ho nepotřeboval dříve, kdy mezi bohy žil. Tehdy nemusel v bohy věřit, a nebude v ně muset věřit ani potom, protože je zase uvidí, až mezi ně vstoupí posílen a zpevněn tím, co lze získat z křesťanství. Pak bude sám zduchovněný pobývat mezi duchovními bytostmi a konat mezi nimi svou práci.

V budoucnosti, která vůbec není daleko, tak člověk uvidí, že pro něj fyzický svět ztrácí význam a fyzické věci takřikajíc blednou. Jejich skutečnost bude blednout, i když člověk bude pobývat na Zemi ještě dlouho. Ale až budou fyzické věci ztrácet na významu a

důležitosti a budou blednout, pak člověk buďto uvidí, jak mizí podstatnost fyzického [světa] a nebude moci věřit v duchovnost, jež se před ním bude vynořovat, anebo bude schopen věřit a uchovat si, zachránit si vědomí budoucí duchovnosti - potom nezažije duchovní smrt.

Stát před skutečností, kterou jako skutečnost nepoznáváme, znamená být v duchu rozvrácen. Kdyby se před lidmi při uvolňování éterného těla vynořily duchovní světy a oni by je jako takové nepoznávali, dostali by se v životě do duchovního rozvratu. Nejedem člověk by dnes již mohl mít vědomí duchovních světů, ale nemá ho a tak na něj samého zpětně dopadají, což se projevuje v jeho nervozitě, v neurastenii, v patologickém strachu z nemocí. Není to nic jiného než zpětný dopad toho, co vyvolává chybějící vědomí o duchovních světech. Kdo to cítí, ten cítí také nutnost duchovního hnutí, které přesáhne pouhé náboženství a zachová víru v člověka, celého člověka, to znamená i v duchovního člověka, jehož plné poznání přinese. A poznat Krista znamená také poznat duchovního člověka.

Vžívat se do budoucnosti lidstva s ideou Krista znamená překonat samotné křesťanství jakožto náboženství a přivést křesťanství jakožto poznání k tomu nejširšímu obzoru. Křesťanství se vnoří do umění, rozšíří ho a oživí, bude v nejhojnější míře zdrojem umělecké utvářející síly. Parsifal Richarda Wagnera je toho přípravou. Křesťanství se vnoří do veškerého žití a bytí na Zemi, a až náboženství už dávno nebudou pro lidstvo nutná, pak bude lidstvo silné a pevné právě pod vlivem křesťanských impulzů, které musely být dány lidstvu v době, kdy se nacházelo v polovině čtvrtého kulturního údobí. V řecko-latinském kulturním období vstoupil do lidstva Kristus. Jako se lidstvo muselo ponořit do nejhlubší hlubiny hmotného života, tak musí být opět vedeno vzhůru k poznání ducha. A tento impulz dalo zjevení Krista.

Takovéto city nechť nás hřejí v dnech, kdy kolem sebe symbolicky máme mystéria Velikonoc, v tomto velikonočním čase. Neboť velikonoční mystérium není jen mystériem vzpomínky, nýbrž také mystériem budoucnosti, proroctvím pro člověka, který se bude pozvolna víc a víc vymaňovat z pout, osidel a ovinutí pouhého fyzicko-smyslového života.

Berlín, 13. dubna 1908